

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN KOMŞU BÖLGELERE YÖNELİK SİYASAL AÇILIMI: AVRUPA KOMŞULUK POLİTİKASI

Yrd. Doç. Dr. A. Sait SÖNMEZ

Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mudurnu Süreyya Astarıcı Meslek Yüksek Okulu

Özet

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa Birliği (AB) iki önemli politikaya yoğunlaşmıştır: siyasi bütünleşme ve genişleme. Bu iki politikanın doğal bir sonucu olarak AB bir yandan sıkı bir entegrasyon politikası izlemiş, diğer yandan genişleyerek yeni bölgelere komşu olmuştur. Özellikle 2004 ve 2007 yıllarında 12 yeni üyenin AB'ye üye olmalarıyla beraber genişlemenin doğu ayağı önemli ölçüde tamamlanmıştır. Ancak son genişleme dalgası ile komşu olunan bu bölgeler, AB için bir takım fırsat ve tehditler içermektedir. Fırsatlardan yararlanmak ve tehditleri asgari düzeye indirmek için AB tarafından Avrupa Komşuluk Politikası (AKP) geliştirilmiştir. Çalışmada ekonomik siyasi ve güvenlik gerekçeleriyle AB'nin komşu bölgelere yönelik geliştirdiği politikalar analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Avrupa Komşuluk Politikası, Avrupalılaştırma.

THE POLITICAL INITIATIVE OF THE EUROPEAN UNION TOWARDS NEIGHBOURING REGIONS: EUROPEAN NEIGHBOURHOOD POLICY

Abstract

After the Cold War, European Union(EU) has concentrated on two fundamental policies: Political Integration and Expansion. Consequently, EU has both followed a strict integration policy and started having neighbouring borders to new regions. Particularly with the accession of 12 new members in 2004 and 2007, EU has mainly completed the east part of the expansion. However, the new neighbouring regions keep both opportunities and dangers for EU. European Neighbourhood Policy has been developed for evaluating the opportunities and minimizing the dangers. The following study is analyzing the political, economic and security policies that EU has developed.

Keywords: European Union, European Neighbourhood Policy, Europeanisation.

1. Giriş

Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa Topluluğu, köklü bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu konudaki en önemli gelişme 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan Maastricht Antlaşması ile Topluluğun Birliğe dönüşmesidir. Örgütün dönüşümünde iki önemli gelişme dikkat çekmektedir. Öncelikle “birlik” bünyesinde sıkı bir entegrasyon politikası uygulanmıştır. Özellikle Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının (ODGP) oluşumu siyasal bütünleşme sürecindeki en önemli gelişmelerden biri olarak değerlendirilmektedir. Diğer önemli gelişme ise Maastricht Antlaşması'nın 49. maddesi ile Avrupa devletlerine AB'ye üyelik yolunun açılmasıdır. Böylece Orta ve Doğu Avrupa'daki eski Sovyet müttefiklerinin AB'ye üye olma süreci başlamıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde bir yandan AB'nin ortak dış ve güvenlik politikası önemli ölçüde biçimlenmiş, diğer yandan son genişleme dalgası ile beraber yeni bölgelere komşu olunmuştur. Bu dönemde genişleme ve entegrasyon politikalarının doğal bir sonucu olarak komşu bölgelere yönelik kapsamlı bir politika geliştirme ihtiyacı hissedilmiştir. Zira AT/AB kuruluşundan itibaren dinamik yapısıyla sürekli olarak diğer bölgelere değerlerini ihraç etmektedir. Bu konuda bkz. (Canbolat, 2002: 116) Çalışmada ekonomik siyasi ve güvenlik gerekçeleriyle AB'nin komşu bölgelere yönelik geliştirdiği politikalar analiz edilmektedir.

2. Avrupa Komşuluk Politikası'nın Temelleri ve Gelişim Süreci

Soğuk Savaş döneminde Avrupa Topluluğu (AT) komşu bölgelere yönelik sınırlı da olsa Topluluk boyutunda bazı ortak politikalar geliştirdi. Bu doğrultuda 1972 yılında Küresel Akdeniz Politikası yaşama geçirildi. Bkz. (Altunışık, 1997: 354-361 ve Biçer, 2003: 400-403) 1970'li yıllarda AT ülkeleri Arap-İsrail çatışmasına karşı ortak tutum geliştirmişler ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda kolektif hareket etmişlerdi. Doğu Bloku ile yumuşamayı temsil eden Helsinki Nihai Senedini üye ülkeler adına dönem başkanı ülkenin (İtalya) başbakanı olan Aldo Moro imzalamıştır. Bunların dışında 1974 yılında Kıbrıs'da Nikos Sampson'un yaptığı darbe kınanmış ve 1982 yılında Polonya'da yönetim muhalifi sendika hareketlerini bastırmak için sıkıyönetim ilan edildiğinde, Sovyetler Birliği ile ticari ilişkiler gözden geçirilmiştir. (Ülger, 2002: 73) Bütün bunlar Soğuk Savaş döneminden beri AT'nin komşu bölgelerdeki gelişmelere karşı ne ölçüde duyarlı olduğunu göstermektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber AT/AB komşularına yönelik yeni politika arayışına girişti. 1993 yılında Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi'ne (EFTA) üye ülkelerle Avrupa Ekonomik Alanı (AEA) kurulması kararlaştırıldı. 1990'lı yılların başından itibaren Sosyalist sistemden piyasa ekonomisine geçişe hazırlanan Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ne (ODAÜ) yönelik AT/AB tarafından yeni stratejiler geliştirilmeye başlandı. 1990 yılında dönemin Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand, ODAÜ'ler ile Avrupa Konfederasyonu kurulması görüşünü dile getirdi.

Avrupa Komisyonu Başkanı Jack Delors ise ODAÜ'ler ile özel ilişkiler kurulmasını önerdi. Dış ilişkilerden sorumlu Komiser Frans Andriessen de Avrupa ölçeğinde Avrupa Siyasi Alanı kurulmasını önerdi. Gerek Topluluk üyesi ölkeler gerekse ODAÜ'ler tarafından bu öneriler kabul edilmemiştir. Ancak bütün bunlar Doğu Avrupa'da yaşanan ekonomik ve politik dönüşüm sonrasında AB'nin eski ve yeni komşularına yönelik yeni stratejiler geliştirme çabalarının göstergesiydi.

AB Konseyi Kopenhag Zirvesi'nde (Haziran 1993) ODAÜ'ler için üyelik yolunu açmıştır. Yaklaşık bir sene sonraki Essen Zirvesi'nde ise (Aralık 1994) katılım öncesi strateji belirlenmiş, zirvede iyi komşuluk ilişkilerine vurgu yapılmış, bu tarz ilişkilerin katılımın ön koşulu olduğu belirtilmiştir. Aday ölkelerin üyelikleriyle beraber yeni sorunlar ithal etmek istemeyen AB, bu ölkelerin komşularıyla olan sınır ve azınlık sorunlarını katılım öncesinde çözmelerini istemiştir. 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve Norveç gibi EFTA ölkelerinin AB'ye üye olmalarından sonra AB diğer EFTA ölkeleriyle (Norveç, İzlanda, Lichtenstein) AEA çerçevesinde komşuluk politikası sürdürmüştür. 1995 yılında Güney Akdeniz ölkelerine yönelik Avrupa Akdeniz Ortaklık politikasını (The Euro-Mediterranean Partnership) başlattı. 1997 yılında da Finlandiya'nın girişimleri sonucu AB'nin kuzey bölgesindeki sınırdaş ölkelere yönelik yeni bir strateji uygulamaya kondu. Bu doğrultuda Rusya'ya yönelik 2000 ve 2003 yılında iki eylem planı kabul edilmiştir. (Kahraman, 2005: 6-12)

AKP'nin oluşumunda ilk ciddi adımlar AB Konseyi'nin Lüksemburg Zirvesi'nde (Aralık 1997) 12 Avrupa ölkesiyle müzakerelerin başlatılması kararının alınmasından sonra atılmıştır. Aynı yıl yayınlanan Gündem 2000 adlı belgede Avrupa Komisyonu, genişlemiş Birliğin daha geniş Avrupa'da komşularıyla, iş birliği ve istikrar doğrultusunda ilişkilerini geliştirmesinin önemi belirtmiştir. 2001 ve 2002 yıllarında yayımlanan strateji belgelerinde daha geniş serbest ticaret bölgesinin kurulması ve iç pazar ve adalet ve içişlerinde işbirliğini öngören ilerlemeye müsait müstakil bir "Yakınlık Politikasının" gerçekleştirilmesinin önemi vurgulanmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda 1999 yılında Avrupa Komisyonu, AB'nin komşularını üç kategoriye ayırdı. Birinci grupta üyelik koşullarına sahip olmakla beraber kendi isteğiyle üye olmak istemeyen İsviçre, Norveç gibi ölkeler yer almaktaydı. İkinci grupta ise adaylık potansiyeli olan ancak ne üyelik kriterlerini yerine getirmiş, ne de üyelik başvurusunda bulunmuş ölkeler (Batı Balkanlardaki ölkeler gibi); üçüncü grupta ise, AB ile yakın komşu olmasına rağmen üyelik perspektifi olmayan ölkeler (Rusya, Ukrayna, Fas, Cezayir vs.) yer almaktaydı. (Kahraman, 2005: 13 ve Hatipoğlu, 2005: 21)

Ağustos 2002'de Komiser Chris Patent ve ODGP Yüksek Temsilcisi Javier Solana "Daha Geniş Avrupa" ile ilgili bir rapor hazırladılar. Raporda, Barselona Sürecine dahil olan Akdeniz ölkeleri, istikrar ve ortaklık sürecindeki Batı Balkanlar ve Ortaklık ve İş Birliği antlaşmaları doğrultusunda ilişkilerin sürdürüldüğu Rusya ve diğer Doğu Avrupa ölkelerine yer verilmiştir. Aynı sene dönemin Avrupa Komisyonu

başkanı Romano Prodi “Barış, Güvenlik ve İstikrar: Uluslararası diyalog ve AB’nin Rolü” konulu konferansta yaptığı, “Daha Geniş Avrupa İstikrar için Yakınlık Politikası” başlıklı konuşmasında, genişlemiş AB’nin dost ülkelerden oluşan bir halkaya ihtiyaç duyacağını vurgulayarak, komşularla “Kurumlar dışında her şeyin paylaşılması” görüşünü dile getirmiştir.

Bir sene sonra 10 yeni ülkenin katılımıyla AB’nin sahip olacağı coğrafyayı göz önünde bulunduran Avrupa Komisyonu, Doğu Avrupa, Batı Balkanlar ve Akdeniz ülkelerini içeren “Daha Geniş Avrupa ve Komşuluk: Doğu ve Güney’deki Komşularımızla İlişkilerimizin Yeni Çerçevesi” adlı bir belge hazırladı. Belgede genişlemiş AB’nin karşılaşılabilecek sorunlar belirtilerek, buna karşılık AB’nin bu bölgelere yönelik daha etkin bir politika izlemesi gerektiği belirtilmiştir. Belgede bahsedilen bölgelerde, siyasi istikrarsızlıklar, ekonomik sorunlar, kurumsal eksiklikler ve çatışmaların ortadan kaldırılması hedeflenmekteydi. Aynı senenin Haziran ayında Selanik’de yapılan AB Bakanlar Konseyi Zirvesi’nde Daha Geniş Avrupa Politikasının uygulanması doğrultusunda ilgili ülke ve bölgelere yönelik eylem planları hazırlamak üzere Daha Geniş Avrupa Görev Gücü oluşturulması kararlaştırılmıştır. Temmuz ayında da konunun mali boyutlarıyla ilgili Yeni Komşuluk Aracının Oluşturulmasına ilişkin belge hazırlanmıştır. (Hatipoğlu, 2004-2005: 96-97)

Aralık 2003’te Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen Avrupa Güvenlik Stratejisi’nde “Komşu bölgelerde güvenlik inşa etmenin” AB’nin en önemli üç stratejik hedefinden birisi olduğu vurgulanmıştır. Aynı dönemde hazırlanan AB Anayasası taslağının 1-57. maddesinde (Birlik ve Komşuları) Birliğin komşularıyla “refah ve iyi komşuluk alanının oluşturulması” için özel ilişkiler geliştirmesi ve onlarla belirli konularda anlaşmalar imzalanması gerektiği belirtilmiştir. (Smith, 2005: 760)

12 Mart 2004 tarihinde Avrupa Komisyonu bir strateji belgesi ve yedi ülkeyle (Fas, Filistin, İsrail, Moldova, Tunus, Ukrayna ve Ürdün) ilgili ülke raporlarını yayınladı. Strateji belgesi, komşuluk politikasının uygulanma koşulları, metodolojisi ve bölgesel işbirliği ile ilgili konulara açıklık getirmekteydi. Özellikle AKP’nin mali desteğinin nasıl sağlanacağı ve ilgili ülkelerle hangi alanlarda ne tür bir ilişki geliştirileceği gibi hususlara açıklık getirmekteydi. Ülke raporlarında ise ilgili ülkelerdeki ekonomik, politik, sosyal ve kurumsal yapıya ilişkin genel bir çerçeve çiziliyor ve AKP’nin öncelik vereceği alanlar belirtiliyordu. Ülke raporlarında ayrıca komşu ülkelerin ikili antlaşmaların uygulanması ve reformların tatbiki konularında aldıkları mesafeler ortaya konuyordu. (Hatipoğlu, 2004:224) AKP üyeliği kapsamına alınan ülkeler AB üyelerinin öncelik verdikleri bölgeler doğrultusunda belirlenmiştir. İlk olarak İngiltere tarafından Daha Geniş Avrupa inisiyatifi teklif edildiği zaman bu politikaya yalnızca Belarus, Rusya, Moldova ve Ukrayna gibi Doğu Avrupa ülkeleri dahil edilmişti. AB Konseyi Kopenhag Zirvesi’nde (Aralık 2002) İngiltere’nin görüşünü kabul etti. Ayrıca Güney Avrupalı üye ülkelerin ısrarları üzerine Güney Akdeniz ülkeleri de sürece dahil edildiler. Haziran 2004’te (Gürcistan’da ki Gül Devriminden

sonra) Güney Kafkasya ülkeleriyle yapılan görüşmeler sonucunda “Daha Geniş Avrupa” inisiyatifi Güney Kafkasya devletlerini de içerecek şekilde genişletildi. Rusya Federasyonu ise AKP'ye girmeyi reddederek, AB ile daha eşit temelde, dört alanda (ekonomik, özgürlük, güvenlik ve adalet; dış güvenlik; araştırma ve eğitim) işbirliğini geliştirmeyi tercih etmiştir. Nihai olarak Doğu Avrupa, Güney Kafkasya ve Güney Akdeniz'deki 16 ülke¹ AKP'ye dahil edilmişlerdir. Libya ve Belarus ise AKP'ye dahil olmakla beraber AB ile aralarında resmi bir antlaşma imzalanmamıştır.

3. Gereksesi ve Amaçları

2004 ve 2007 gerçekleştirilmesi kararlaştırılan son genişleme dalgası ile AB, kendisi için oldukça farklı fırsat ve tehditler içeren bir coğrafya ile karşılaştı. Soğuk Savaş sonrasında AB'nin doğusundaki bu coğrafyada meydana gelen gelişmeler özellikle bölge ülkeleri arasında artan iktisadi ve ticari faaliyetler şüphesiz, AB açısından memnuniyet vericiydi. Ancak son genişleme dalgasıyla yeni tehlike potansiyelleri de belirginleşmiştir. Bir yandan oldukça farklı özellikler içeren böyle bir coğrafyaya yaklaşmanın getirdiği riskler ortaya çıkacak, diğer yandan Doğu Avrupa'daki ülkelerin bir kısmının AB'ye üye olmalarıyla beraber üye ülkelerle diğerleri arasında ticaret, seyahat vb. konularda engeller araya girecekti. Bu engeller AB'ye üyelik perspektifi olmayan toplumlar üzerinde bir dışlanmışlık ve sınır psikolojisi oluşturabilirdi. Sınırın bir tarafında refahın ve yaşam standartlarının yükselmesine karşılık diğer tarafın bundan mahrum olması, sınır ihlalleri, illegal göç hareketleri ve kaçakçılık vb. organize suçların artmasına neden olabilirdi. Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde Avrupa'nın tarihin hiçbir döneminde tam anlamıyla refah, güvenlik ve özgürlük içinde olmadığı belirtilmiştir. Genişlemeyle birlikte ortaya çıkan bu yeni potansiyel tehditlere karşılık sınır kontrolleriyle önlem almaya çalışmak yeni Berlin Duvarı örmekten başka bir şey değildir. (Primatora, 2005: <http://www.cls-sofia.org/en/media/-300.html>)

Christopher Hill: “Genişlemenin AB dış politikasında neden olduğu en önemli sonucun sınırların ulaştığı boyut olduğu”nu belirtmektedir. AB Komisyonu genişlemeyle beraber sınırın her iki yakasında oluşacak olan farklılıkların nasıl bir problem oluşturacağını sorgulamaya başlamıştır: “Birlik ve sınırlarının dışı arasındaki yaşam standartları arasındaki mevcut farklılıklar yeni ülkelerin üyeliğinin bir sonucu olduğu aşikardır. Çevre, kamu sağlığı, örgütlü suçların önlenmesi ve bunlara karşı mücadele gibi konular ortak tehditler olarak değerlendirilmelidir. Sınır bölgelerinin

¹ Bu ülkeler, Azerbaycan, Belarus, Cezayir, Ermenistan, Fas, Filistin Yönetimi, Gürcistan, İsrail, Libya, Lübnan, Mısır, Moldova, Suriye, Tunus, Ukrayna, Ürdün. AKP yukarıda belirtilen süreç doğrultusunda değişik şekilde adlandırılmıştır. Önce “Daha Geniş Avrupa” ve “Yakınlık Politikası” gibi kavramlar kullanılmış, daha sonra “Yeni Komşuluk Politikası” ve nihai olarak “Avrupa Komşuluk Politikası” tabiri kullanılmıştır. (Smith, 2005: 759-760).

etkili bir şekilde güvenli hale getirilmesi ve ortak sınırlarımızın korunması, yasal geçiş ve ticaret için gereklidir". (Smith, 2005: 758)

AKP'nin amaçları yukarıda belirtilen yumuşak tehditlere yönelik yalnızca güvenlik eksenli politikaların uygulanmasından ibaret değildir. AKP'nin amaçlarının ekonomik, politik ve kültürel boyutları da vardır. Romani Prodi "Daha Geniş Avrupa ve Komşuluk Politikasına duyulan gereksinimi 'üyelikten az ortaklıktan fazla' ancak birincisine (üyelğe) engel olmayarak bir politikayı komşularımıza teklife hazır olmalıyız" şeklinde ifade etmiştir. Bu şekilde üyelik yolu kapatılmamıştır. AB Komisyonun kurumlar dışında her şeyin paylaşılması fikrini ortaya koymuştur. Ayrıca AKP ile komşulara AB iç pazarından faydalanma şansı tanınmıştır. AKP'nin bir başka yönü de iyi komşular oluşturma çabasıdır. Yalnızca AB değerlerinin değil, AB standartlarının ekonomik ve sosyal alanlarda hayata geçirilmesi de hedefler arasındadır. Değerler ve standartlar bağlamında AB'ye yaklaşmak komşu bölgelerde refahın artmasıyla sonuçlanacaktır. Ayrıca sınırlar arası iş birliğini zorlaştıracak bariyerlerin oluşması engellenecektir. (Smith, 2005: 763).

Emerson Komşuluk politikasının amacının aslında "Avrupalılaştırma" olduğunu belirtmektedir. Genişlemenin de "Avrupalılaştırma Politikası" olduğunu belirten Emerson, komşuluk politikasıyla birincil dereceden Avrupalılaştıramayan bölgeleri Avrupa normlarına yakınlaştırmamanın bir başka amaç olduğunu vurgulamaktadır. Son AKP'nin öncelikli amaçlarının altını şu şekilde çizmektedir.

- Yeni komşu bölgelere doğru genişlemenin negatif etkilerini hafifletmek.
- Avrupa dışındaki ülkeleri, Ortak Avrupa değerleri ve gelişime açık entegrasyonun faydaları doğrultusunda dönüştürmek (Avrupalılaştırmak).
- Avrupa'ya özgü ve farklılık içeren siyasal örgütlenme ve yönetim modellerinin Avrupa dışına ihraç etmek.

Kurumlar dışında her şeyin paylaşılması prensibinin de bu stratejinin bir uzantısı olduğunu belirten Emerson, Avrupa Güvenlik Stratejisi'nde komşuluğun tehdit olarak tanımlanmaması, bunun yerine komşu bölgelerde güvenlik inşası stratejik hedef olarak gösterilmesinin uygun görüldüğünü belirtmektedir: "*Sınırlarımızda bulunan ülkelerin iyi yönetimi AB'nin çıkarıdır. Şiddetli çatışmalara sürüklenmiş, örgütlü suçlarda patlamanın yaşandığı zayıf ülkeler, geleneksel toplumlar veya nüfus artış hızı yüksek olan toplumlara komşu olmamız durumunda, bu ülkeler Avrupa'ya kendi sorunlarını ihraç ederler". Aktaran (Primatora,2005: <http://www.cls-sofia.org/en/media/-300.html>)*

AKP'ye üyelik kriterleri (bu bağlamda AKP'nin amaçları en geniş biçimde) Selanik Zirvesi'nde (Haziran 2003) AB Konseyi'ne sunulmuştur. Bu kriterler Kopenhag Zirvesi'nde (Aralık 2003) AB Konseyi tarafından kabul edilmiştir. Raporda "Karşılıklı üretimin artırılması, ekonomik büyüme ve dış ticaret, siyasi istikrar ve hukukun üstünlüğünün hakim olduğu ortak bir alanın oluşturulması, beşeri sermaye,

düşünce, bilgi ve kültürün karşılıklı değişiminin geliştirilmesi" gibi hususlara göndermede bulunulmuştur. Temel hedefler ise; daha fazla ekonomik entegrasyona dayanan, ortak refah ve değerler doğrultusunda bir alan kurmak, AB ve komşuları arasında sınırlar arası işbirliği, çatışmaların önlenmesi konularında ortak sorumluluk yüklenmek, olarak belirtilmiştir. Dolayısıyla siyasi istikrar ve ekonomik kalkınma AKP'nin temel dinamiğidir. AB bu politikayla dünya ölçeğine yansıyacak güçlendirilmiş güvenlik ortamı amaçlamaktadır. Ayrıca kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımı da hedefler arasında yer almaktadır. (Rossi, 2004: 10).

Bunların dışında iç pazar ve düzenleyici mekanizmaların genişletilmesi, ayrıcalıklı ticari ilişkiler ve pazara açılması, kişilerin dolaşımı ve ortak güvenlik tehditleri ile mücadele ve bunların önlenmesi için güçlendirilmiş işbirliği, çatışmaların önlenmesi ve komşu bölgelerdeki kriz yönetimi konularında AB'nin daha fazla siyasi katılımında bulunması, insan haklarının daha fazla teşvik edilmesi ve kültürel işbirliği ve karşılıklı anlayışın artırılması, ulaşım, enerji, haberleşme alanlarında işbirliği ve Avrupa Araştırma Alanına komşu ülkelerin katılması, yatırımın teşviki ve mevcudun korunması için yeni araçların devreye sokulması, küresel ticaret sistemine entegrasyonun desteklenmesi, ihtiyaçlara göre yardım yapılması ve yeni finansal kaynakların hazırlanması. (Attina, 2004: 22)

4. Kapsama Alanı ve Araçları

Temmuz 2003'te AKP'den doğan harcamaları karşılamak üzere Yeni Komşuluk Aracı'nın oluşturulmasına ilişkin tebliğ sunulmuştur. Burada Avrupa Komisyonu'nun yeni bir mali araç devreye sokacağı, AKP'ye dahil ülkeler ve Bulgaristan, Romanya ve Güneydoğu Avrupa ülkelerinin bu mali araçtan yararlanacağı belirtilmiştir. Tebliğde ayrıca 2004-2006 yılları arasında yapılacak harcamalar ise mevcut sınır ötesi ve bölgesel işbirliği Komşuluk Programları doğrultusunda mali açıdan desteklenmeye devam edileceği, Interreg, Phare, Tacis, Cards, Meda gibi finansal destek programını içeren mevcut sistemin çerçevesi muhafaza edileceği belirtilmiştir. (Hatipoğlu, 2004: 227)

AB'nin mali yardımları esasen Eylem Planları doğrultusunda yapılmaktadır. Eylem Planları'nda AB komşularına uymaları gereken değerleri ve standartları ortaya koymaktadır. Eylem Planları'nın giriş kısmında hedefler ve öncelikler belirtilmektedir. Eylem Planları her ülkeyle imzalanan özel antlaşmalar doğrultusunda belirlenmekte ve temellerini de ortaklık ve işbirliği Antlaşmaları (OÍA) ve Euro-Med Antlaşmaları oluşturmaktadır. Her ülkeye göre önceliklerin değiştii Eylem Planlarında komşu ülkelere kendilerine gösterilen hedeflerin yerine getirilmesi teşvik edilmekte, ilgili ülkenin bu konuda gösterdiği performans AB Komisyonu tarafından izlenerek değerlendirmeler yapılmaktadır. (Smith, 2005: 763 ve Hatipoğlu, 2004: 225)

Eylem Planlarının kaynakları: geliştirilmiş işbirliği, kurumsal bağlantılar, tam üyelik perspektifi, demokrasinin teşviki, iki taraflı ve çok taraflı serbest ticaret

antlaşmaları, kişilerin dolaşımı, ODGP ile uyum, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde kriz yönetimi, Karadeniz Boyutu doğrultusunda Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi, bütçe kaynaklarının TACIS ve MEDA programları doğrultusunda yeniden tahsisi ve uluslararası Finans Kuruluşlarıyla koordinasyondur. (Ayrıntılı bilgi için bkz., Emerson ve diğ. (2007))

Eylem Planlarında üç aşamalı bir plan ortaya konmuştur. İlk aşamada, ülkelerin gerçekleştirmesi öngörülen reformlardaki başarı ve eksikliklerinin incelenmesi amacıyla mevcut çerçeveler etrafında diyalogun sağlanması, ikinci aşamada her ülke ile istişare edilerek Avrupa Komisyonu ve Birliğe üye ülkeler ortak amaçları, sorunları ve reformların gerçekleştirilmesi için zaman çizelgesi içeren bir raporun hazırlanması ve eğer mümkünse bunun ortaklık ve işbirliği Konseyleri düzeyinde onaylanması ve üçüncü aşamada da Eylem Planlarının uygulanışı konusunda ülkelerin performanslarını içeren yıllık raporların hazırlanması öngörülmüştür. Eylem Planları 3-5 yıllık dönemde AB ile çalışma planının gündemini oluşturmakta ve o ülke ile daha önce imzalanmış olan OİA'larının yerini almadan, onun üzerine inşa edilmektedir. (Hatipoğlu, 2004: 226)

Aralık 2004'te Avrupa Komisyonu yedi ülkeyle (Fas, Filistin Yönetimi, İsrail, Moldova, Tunus, Ukrayna, Ürdün) ilgili Eylem Planı Taslağı hazırlamıştır. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan ile OİA uygulamaya konduğundan Eylem Planları ertelenmiştir. Lübnan ve Mısır ile daha önce imzalanan Euro-Med antlaşmaları, 2004'te uygulanmaya konmuştur.

Eylem Planlarında ülkelere kapsayıcı hükümler yer almaktadır. Öncelik verilecek konular Eylem Planlarının başında belirtilmektedir. Bunlar: Siyasi diyalog ve reform, ticaret ve bu ülkelerin AB iç pazarına kademeli olarak girişini sağlayacak önlemler adalet, işçileri, enerji, ulaştırma, bilgi toplama, çevre, ulaştırma, araştırma ve sosyal politika ve kişiler arası iletişim gibi konulardır. Eylem Planlarının hedefleri AKP'ye dahil ülkelere, AB iç pazarına giriş doğrultusunda yasalarını AB'ninkilerle uyumlu hale getirmek, eğitim, araştırma, çevre gibi konularda AB programlarına giriş, sınır yönetimi, göç, insan ticareti, organize suçlar, kara para aklanması gibi konularda işbirliği, enerji, ulaştırma bilgi teknolojisi gibi hususlarda AB ile ilişkilerin geliştirilmesi ve terörizm, Kitle İmha Silahları'nın yayılmasının önlenmesi ve bölgesel çatışmaların çözümü için diyalog ve işbirliğinin geliştirilmesi gibi hususları içermektedir. (Smith, 2005: 764 ve Hatipoğlu, 2004:226)

Eylem Planlarında vurgulanan öncelikler ülkelere göre değişmektedir. Örneğin Ukrayna için 300, Filistin Yönetimi için 100 öncelik belirlenmiştir. Öncelikler arasında önem derecelerine göre sıralama yapılmaktadır. Ukrayna için hazırlanan Eylem Planı'nda en önemli öncelikler 14, Filistin Yönetimininkinde ise 8 adettir. Ancak bu öncelikler çok açık bir şekilde ortaya konmamıştır. Bazı durumlarda AB'nin mi, yoksa komşu ülkenin mi eylemi uygulayacağı belirtilmemiştir. Örneğin kriz yönetimi konusunda danışmalarda bulunulacağı vurgulanmıştır. Ancak böyle bir durumda kimin

ilk adımı atacağı net değildir. Ayrıca komşu ülkenin belli bir eylemi gerçekleştireceği kesinleşse bile hangi süreci izleyeceği açıkça ortaya konmamıştır. Buna ek olarak Eylem Planları 3 yıllığına hazırlanmış olsa bile plan dâhilindeki birçok alt başlığın hangi zaman diliminde tamamlanacağı da açık değildir. Eylem planlarında görülen ikilemlerden birisi de, ülkelere göre farklı politik önceliklerin belirlenmesidir. Örneğin AB'nin temel öncelikleri arasında yer alan demokrasi, insan hakları gibi konulara Güney Akdeniz ülkelerine yönelik hazırlanan Eylem Planları'nda, bölgedeki yönetimlerin etkisiyle, gerektiği kadar yer verilmemektedir. (Smith, 2005: 764-765).

5. Sonuç

Bir cazibe merkezi olarak görülen AB kuruluşundan itibaren, kendi değerlerini diğer bölgelere ihraç ederek "Avrupalılaştırma" politikası takip etmektedir. Küresel ölçekte uygulamaya koyduğu politikalar bu durumun göstergesidir. AB ayrıca Maastricht Antlaşmasıyla Avrupa ülkelerine üyelik imkânı tanımış, Kopenhag Zirvesi'nde ise üyeliğin koşullarını ortaya koymuştur. Böylece Soğuk Savaş döneminde Sovyet peyki konumundaki yakın komşularını kendi bünyesine katmaya başlamıştır. 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleştirilen son genişleme dalgalarıyla beraber, AB'nin genişleme politikasının doğu boyutu yakın vadede sona ermiştir. Dolayısıyla AB "Avrupalılaştırma" politikası için yeni araçları devreye koyma ihtiyacı hissetmiştir. AB'nin üyelik perspektifi tanımadığı Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya ülkeleriyle ilişkiler AKP ekseninde şekillenmeye başlamıştır. AKP ile bu ülkelere üyelik vaadinde bulunmamaktadır. Ancak üyelik kapısı da tamamen kapatılmış değildir. Böylelikle doğudaki komşularla ilişkilerde üçüncü bir yol bulunmuştur. Diğer yandan AKP'nin oluşumuyla beraber, 1970'li yıllardan beri AT/AB'nin sürekli gündeminde olan Güney Akdeniz ülkeleriyle ilişkiler eskisinden daha da sağlıklı bir zemine oturtulmaya çalışılmaktadır.

Böylece üyelik perspektifi tanınan ülkeler kadar olmasa bile, yakın çevredeki bu ülkeler AKP sayesinde Avrupa standartlarına yaklaşacaklardır. AKP, AB için birçok açıdan önem arz etmektedir. Öncelikle ekonomik alanda yapılacak reformlar sayesinde komşu bölgelerin refah düzeyleri yükselecek, bu bölgelerdeki ülkelerin AB ile ekonomik ve ticari ilişkileri artacaktır. Böylece AB ülkelerine doğu ve güneyden yapılan illegal göç hareketleri azalacaktır. Ayrıca AB bu bölgelerde ortak ekonomik alan oluşturma hedefine ulaşacaktır. Diğer yandan AB'nin yakın çevresinde demokrasi, liberalizm, insan hakları ve özgürlük gibi değerler yaygınlaşacak, böylece Avrupa siyasi sisteminin Ortaçağ'dan günümüze kadar geçirmiş olduğu evrimin nihai şekli komşu bölgeleri etki alanına alacaktır. Son olarak Yeni Dünya Düzeni'nde belirginleşen kitle imha silahlarının yayılması, terörizm, çevresel tehdit, yasadışı insan ve uyuşturucu trafiği, kuzey-güney ayrışması, mikro milliyetçilik gibi güvenlik sorunlarına yönelik, AB'nin AKP'ye dahil olan ülkelerle işbirliğine gitmesi de söz konusudur.

Kaynakça

Altunışık, M. (1997), "Avrupa Birliği'nin Yeni Akdeniz Politikası ve Türkiye", (der.) Atilla Eralp, *Türkiye ve Avrupa*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Attina F., (2004) "European Neighbourhood Policy and the Building of Security Around Europe", Fulvio Attina, Rosa Rossi (der.), *European Neighbourhood Policy: Political, Economic and Social Issues*, Catania.

Biçer, S. (2003), "Avrupa Birliği'nin Akdeniz Politikası ve Barcelona Süreci", (der.) Beril Dedeoğlu, *Dünden Bugüne Avrupa Birliği*, İstanbul: Boyut Kitapları.

Canbolat İ., (2002), *Avrupa Birliği Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel, Teorik, Kurumsal, Jeopolitik Analizi ve Gemişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler*, İstanbul: Alfa Yayınları, 3. Baskı.

Emerson M. ve diğ. (Mart 2007), "European Neighbourhood Policy Two Years on: Time Indeed for an ENP Plus", *CEPS Policy Brief*, No : 126.

Hatipoğlu E. , (2005), "Avrupa Komşuluk Politikasının Güney Kafkasya Boyutu", Okan Yeşilot (der.), *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, , İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Hatipoğlu, E. (2004-2005), "Yeni Komşuluk Politikasının Avrupa Birliği (AB)-Rusya İlişkilerine Etkisi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 23.

Hatipoğlu, E., (2004) "Daha Geniş Avrupa: Avrupa Birliği (AB)'nin Komşu Ülkeler Politikasının Analizi". *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt:12, Sayı:1-2.

Kahraman, S. (Kış 2005), "The European Neighbourhood Policy: The European Unions New Engagement Towards Wider Europe", *Perceptions: Journal of International Affairs*, Cilt: 10, Sayı: 4.

Primatora, A., "In Search of Distinct Tracks for Non-EU Europe and the European Neighbourhood". <http://www.cls-sofia.org/en/media/-300.html> erişim (20.03.2010)

Rossi, R. (2004), "The European Neighbourhood Policy In Perspective", Fulvio Attina, (der.) Rosa Rossi, *European Neighbourhood Policy: Political, Economic and Social Issues*, Catania.

Smith, K. (2005), "The Outsiders: the European Neighbourhood Policy", *International Affairs*, Cilt: 81, Sayı:4.

Ülger, İ. (2002), *Avrupa Birliğinde Siyasal Bütünleşme: Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının Oluşumu*, İstanbul: Gündoğan Yayınları.